

УДК 338:336. 74(477)

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РИНКУ КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Н.В. Тарасевич

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: кредитування, банківська послуга, роздрібний ринок, кредитний портфель.

Анотація. Розглядаються особливості формування та розвитку ринку кредитування фізичних осіб банківськими установами України на сучасному етапі. Надані рекомендації щодо вдосконалення розвитку роздрібною ринку банківських послуг.

Вступ. Сьогодні українські банки значно відстають від західних кредитно-фінансових установ у частині надання різних видів кредитних послуг фізичним особам. В сучасних ринкових умовах тільки зростання реальних доходів населення та забезпечення високого рівня довіри до банків створюють умови, що сприяють збільшенню частки роздрібною бізнесу в банківському секторі. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання розвитку ринку кредитування фізичних осіб.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування та розвитку роздрібною ринку банківських послуг розглянуті в роботах таких дослідників, як В.О. Васюренко, Н.Б. Куршакова, Н.О. Спіцин, Ю.В. Харитонов, В.Т. Севрук, В.С. Вікулов та інші. Разом з цим, окремі аспекти цієї досить глибокої і багатогранної проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. До них належать: вивчення особливостей, місця і ролі кредитного ринку у системі роздрібною бізнесу, відновлення його розвитку в умовах кризових явищ в економіці.

Метою написання статті є дослідження українського роздрібною кредитного ринку, визначення основних проблем, що склалися, та шляхів їх вирішення, аналіз перспектив розвитку даної сфери банківської діяльності в Україні.

Результати досліджень. Видача кредитів є найбільш динамічним сектором роздрібною банківського бізнесу. Динаміка темпів кредитування впродовж 2008 року була нерівномірною. У лютому – вересні минулого року спостерігалась тенденція поступового уповільнення темпів зростання кредитних вкладень. На зниження кредитної активності вплинули уповільнення темпів зростання ресурсної бази банківських установ через усладнення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування, погіршення кредитоспроможності позичальників та необхідність виконання вимог НБУ, направлених на стабілізацію ситуації на грошово-кредитному ринку [1, с. 12]. Починаючи з жовтня 2008 року, тенденція змінилась на протилежну. Відбулось помітне прискорення темпів зростання кредитних вкладень, що було зумовлено значним приростом кредитів у іноземній валюті через зниження курсу гривні до іноземних валют.

В цілому, за останній рік спостерігалась кількісне зростання обсягу кредитів фізичних осіб на 75,0 %, при цьому питома вага кредитів населення в загальному обсязі кредитного портфелю банківської системи останніми роками постійно збільшувалась - до 33,9 % [2, с. 25]. При цьому за останній рік темпи зростання кредитів, наданих фізичним особам, були вищими, ніж темпи зростання кредитного портфелю банківської системи.

Розглянемо кредитний портфель населення в залежності від термінів вкладення коштів (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз динаміки та структури кредитного портфеля населення в українських банках станом на 1 січня

Показники	2007 р.		2008 р.		2009 р.		Темп зростання, %
	млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку	
Кредитний портфель населення	77755	100	153633	100	268857	100	175,0
у тому числі: - довгострокові кредити	66648	85,7	135608	88,3	241511	89,8	178,1
- короткострокові кредити	11107	14,3	18025	11,7	27346	10,2	151,7

Дані таблиці показують, що за останні роки спостерігалась стійка тенденція до зростання обсягів як короткострокових вкладень, так і довгострокових кредитних коштів. При цьому постійно збільшувалась питома вага довгострокових кредитів та знижувалась питома вага короткострокових коштів. Якщо розглядати темпи зростання кредитного портфеля населення, то за результатами року темпи зростання довгострокових кредитів і загального портфеля перевищують темпи зростання короткострокових кредитів. Це відображало не лише зростання попиту з боку фізичних осіб на відповідні послуги, а й більш адекватне оцінювання банківськими установами рівня кредитного ризику.

Більш детальну характеристику складу кредитного портфеля за строками розглянемо за даними таблиці 2.

Дані таблиці показують, що у структурі кредитів населення станом на 1.01.2009 р. переважали кредити строком понад 5 років – 64,9 % їх загального обсягу.

Таблиця 2. Структура кредитів фізичних осіб за строками погашення станом на 01.01.2009 р.

Показники	Залишки-коштів, млрд. грн.	Структура, %	Зміна у річному обчисленні		Зміна до попереднього місяця	
			млрд. грн	%	млрд. грн	%
Кредити, всього	268,9	100,0	115,3	75,0	20,4	7,8
у тому числі:						
- до 1 року	27,3	10,1	9,3	51,7	-0,6	-2,0
- від 1 до 5 років	67,2	25,0	19,9	39,6	3,0	4,5
- понад 5 років	174,4	64,9	93,1	2.0 р.б.	18,0	10,9

Кредити від 1 до 5 років займали 25 % кредитів фізичних осіб. Найменшу питому вагу мали кредити населення строком до 1 року – 10,1 %. Що стосується темпів зростання окремих видів кредитів населення, можна відмітити наявність найбільших річних темпів зростання по кредитах зі строками погашення понад 5 років, які мають значну питому вагу в структурі загальних кредитних вкладень [2, с. 28].

За останній рік загальна негативна стійка тенденція щодо зниження темпів

кредитування фізичних осіб спостерігалась до вересня 2008 року (крім січня), що пояснювалось посиленням вимог банків щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів, що в свою чергу призупинило темпи зростання споживчого кредитування. Із жовтня до кінця року щомісячний приріст вимог за кредитами фізичних осіб прискорився лише за рахунок зростання кредитів у іноземній валюті внаслідок зниження курсу гривні до основних іноземних валют.

Розглянемо структуру наданих кредитів фізичним особам за видами валют (табл. 3.)

Таблиця 3. Структура кредитів фізичних осіб за видами валют станом на 01.01.2009 р.

Показники	Залишкоштів, млрд. грн.	Структура, %	Зміна у річному обчисленні за 2008 р.		Зміна до попереднього місяця	
			млрд. грн	%	млрд. грн	%
Кредити фізичних осіб, всього	268,9	100,0	115,3	75,0	20,4	7,8
у тому числі:						
- у національній валюті	75,6	28,1	20,4	35,0	-2,0	-2,5
- в іноземній валюті	193,3	71,9	99,7	97,7	22,5	12,5

Дані таблиці показують, що у структурі кредитів населення станом на 1.01.2009 р. переважали кредити в іноземній валюті – 71,9 % їх загального обсягу. Кредити в національній валюті займали 28,1 % кредитів фізичних осіб. Що стосується темпів зростання окремих видів кредитів населення, можна відмітити наявність найбільших річних темпів зростання по кредитах в іноземній валюті – 97,7 %, по кредитах в національній валюті темп зростання складає 35,0 %. Аналіз вкладень у розрізі валют свідчить, що темпи приросту кредитів в іноземній валюті у 2008 році значно випереджували темпи приросту вкладень в національній валюті [2, с. 32].

Необхідно відзначити наявність цілого ряду об'єктивних факторів, що перешкоджають активному розвитку кредитних операцій банків для населення, а відтак і повноцінній реалізації банками функції фінансового посередництва у масштабах усієї економіки. Серед цих факторів можна виокремити такі: 1. порівняно високий рівень початкових витрат, котрі мають здійснювати банки, впроваджуючи нові види послуг; 2. відсутність достатньої кількості кваліфікованого персоналу, спроможного ефективно взаємодіяти із клієнтами- фізичними особами та грамотно дотримуватись усіх необхідних технологічних вимог із надання роздрібних послуг; 3. недостатньо розвинута ринкова інфраструктура фінансового ринку щодо розвитку мережі філій та формування загальної культури активного користування банківськими послугами населенням; 4. тенденції зі зниження процентної маржі, що загострюють конкурентну боротьбу на ринку роздрібних послуг, де збільшення власної частки супроводжується зазвичай більшими витратами для банків, аніж на аналогічних сегментах ринку корпоративних банківських клієнтів; 5. невисокий рівень доходів більшої частини населення, що не дає змоги банкам активно реалізовувати повноцінні депозитні стратегії із широким розмаїттям відповідних послуг для фізичних осіб, унаслідок чого потенціал з надання і кредитних послуг банків на роздрібному ринку залишається нереалізованим у повній мірі; 6. значне погіршення економічної ситуації в країні, яка

обумовлена наслідками світової фінансової кризи.

Особливо важливо відзначити ті напрямки, що стосуються подальших заходів щодо мінімізації кредитного ризику банків у процесі взаємодії з клієнтами - фізичними особами. Передусім, це запровадження та повноцінне функціонування бюро кредитних історій, а також розробка й уніфікація ефективних методик оцінки кредитоспроможності фізичних осіб, прийнятних для всебічного аналізу діяльності клієнтів та спроможних на превентивному рівні сприяти вирішенню проблеми ненадійних позичальників. Важливим є також функціонування у банківських установах високопрофесійних юридичних служб, спроможних ефективно оцінювати усі правові аспекти взаємодії банків із клієнтами і у разі необхідності реалізовувати права банку у судовому порядку [3, с. 44].

Загалом указані заходи визначаються передусім необхідністю ефективної реалізації стратегії розвитку банківської діяльності на роздрібному ринку з огляду на потреби подальшої диверсифікації їх кредитного портфеля та зниження рівня ризиків попри отримання прийнятного рівня доходів, а також розширення мережі філій, що сьогодні залишається головним напрямком конкурентної боротьби за відповідні ринки.

Незважаючи на достатньо бурхливий ріст споживчого кредитування в останні роки, його обсяг в загальному обсязі кредитних вкладень в економіку України невеликий. Між тим, саме цей показник в багатьох випадках визначає зрілість національної банківської системи. Кредитування населення передбачає високий рівень розвитку філіальної мережі й банківських технологій, здатність до швидкого освоєння та супроводу нових банківських продуктів [4, с. 17]. Українські банки тільки розпочинають цьому вчитися, однак кризові явища тимчасово зупинили розвиток процесів кредитування населення країни.

На сьогоднішній день вже можна відокремити три відносно незалежних сегменти ринку кредитування приватних осіб: споживче кредитування, що включає в себе позики на першочергові потреби та на купівлю товарів тривалого користування; позики на придбання автомобілів (автокредитування); іпотечне кредитування – кредитування під заставу нерухомості [5, с. 52].

Розглянемо динаміку та структуру кредитів, наданих банками фізичним особам, за цільовим спрямуванням (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка і структура кредитного роздрібного портфеля банків України за цільовим спрямуванням станом на 1 січня

Показники	2008 р.		2009 р.		Темп зростання 2009 р. до 2008 р.), %
	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	
Кредити, надані домашнім господарствам	160386	100	280490	100	174,9
у тому числі:					
- споживчі кредити;	110121	68,7	188833	67,3	171,5
-кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	40778	25,4	88352	31,5	216,7
- інші кредити	9488	5,9	3305	1,2	34,8
Із загальної суми іпотечні кредити	72938	45,5	142706	50,9	195,7

Дані таблиці показують, що за останні роки найбільший темп зростання

спостерігався за іпотечними кредитами фізичних осіб – 195,7 %, за споживчими кредитами темп зростання наближався до темпу зростання загального кредитного портфелю фізичних осіб. В структурі кредитного портфелю фізичних осіб переважають споживчі кредити, які займають на 1.01.2009 р. 67,3 % загального портфелю. Впродовж останніх 3 - х років спостерігалась стійка тенденція до збільшення питомої ваги іпотечних кредитів, яка досягла 50,9 % на 1.01.2009 р. Трохи більше ніж за два роки питома вага іпотечних кредитів збільшилась у 2 рази. Успішний розвиток ринку житлового іпотечного кредитування зумовлювався трьома основними факторами: стабільними темпами загальноекономічного зростання; достатнім рівнем розвитку банківського сектора економіки; наявністю належної законодавчої та регуляторної бази.

Однак, безконтрольне зростання іпотеки зробило чутливою банківську систему в умовах політичних та економічних змін. Економічні коливання привели до втрати ліквідності банків та платоспроможності значної кількості позичальників. Тому в перспективі мінімізація іпотечних ризиків в умовах, коли питома вага іпотеки висока, - це питання професіоналізму конкретного банку в управлінні власними ризиками та питання Нацбанку, який контролює систему в цілому [6, с. 5].

Висновки. Аналіз розвитку вітчизняного банківського ринку роздрібних продуктів показав, що можна виділити наявність ряду об'єктивних причин, що сприяли нагромадженню тих негативних подій, що спостерігаються на роздрібному ринку: невідповідність термінів наповнення ресурсної бази банків і термінів, на які вони надавали кредити фізичним особам; реальний розрив між валютами надання кредитів і доходів, що одержують фізичні особи.

Можна виділити такі основні аспекти, у яких виявляються наслідки світової фінансової кризи для вітчизняної банківської системи: 1. Зниження довіри населення до банків, викликане в значній мірі введенням заборони НБУ на дострокове вилучення депозитів, труднощами з використанням банківських платіжних карток окремих банків. 2. Складність із залученням нових інвестицій, обумовлена кризовими явищами на європейських фінансових ринках і зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків. 3. Підвищення рівня процентних ставок по кредитах, що викликано неможливістю залучення зовнішніх запозичень, які останнім часом використовувалися для довгострокового кредитування, а також - підвищенням ціни ресурсів, залучених на внутрішньому ринку.

Для стабілізації економічних параметрів роздрібного ринку і банківської системи в цілому можна запропонувати наступні рекомендації: відновлення довіри населення до банків і забезпечення їх стабільної роботи. Для відновлення довіри необхідна діюча програма економічного розвитку і рішучі кроки, які б дали реальний результат; проведення НБУ діагностики банків і прозорість процедури рефінансування, здійснення контролю за виділеними банкам коштами; прийняття закону “Про кредит”, проект якого розглядався і доопрацьовувався; доробка та удосконалення “Положення про оцінку кредитоспроможності позичальника банку”; внесення термінових змін керівництвом банків у свою кредитну політику з урахуванням кризових явищ в економіці, зростання безробіття населення; перегляд банками галузевої диверсифікованості і визначення пріоритетних напрямків з урахуванням кризових явищ; скорочення банками зовнішніх запозичень і орієнтація на внутрішні резерви; посилення контролю за кредитним

процесом на мікрорівні, за виконанням основних параметрів кредитної політики банку, за наданими кредитними ресурсами.

Література

1. Положення “Про додаткові заходи щодо діяльності банків”, затверджена Постановою Правління НБУ від 11.10.2008р. № 319.
2. Бюлетень Національного банку України, березень 2009.
3. Куршакова Н.Б. Банковский маркетинг / Н.Б. Куршакова. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с.
4. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг / Л.Ф. Романенко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007. – 122 с.
5. Севрук В.Т. Банковский маркетинг / В.Т. Севрук. – М.: Дело ЛТД, 2005.- 128 с.
6. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2 – С. 3-7

Тарасевич Н.В. Проблемы и направления развития рынка кредитования физических лиц

Аннотация. Рассматриваются особенности формирования и развития рынка кредитования физических лиц банковскими учреждениями Украины на современном этапе. Даны рекомендации по совершенствованию развития розничного рынка банковских услуг.

Ключевые слова: кредитование, банковская услуга, розничный рынок, кредитный портфель.

Tarasevich N.V. Problems and directions of market of physical persons crediting development

Summary. The features of forming and market of crediting of physical persons development by bank institutions of Ukraine on the modern stage are examined. The recommendations in relation to perfection of retail market of bank services development are given.

Keywords: crediting, bank favour, retail market, credit brief-case.